

Ольга Івасечко

Національний університет «Львівська політехніка»

ЧЛЕНСТВО ПОЛЬЩІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

© Івасечко О., 2015

Акцентовано увагу на проблемі вдосконалення другої опори ЄС, а саме: Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Сфокусовано увагу на тому, що внесок Польщі як члена ЄС у вирішення цієї проблеми, можна розглядати неоднозначно. Позитивом виступає можливість Польщі посісти одне з ключових місць у процесі перетворення ЄПБО на ефективний механізм забезпечення безпеки всередині ЄС та можливо і в регіоні близького оточення Співтовариства. Негативною тенденцією є процес гальмування ЄПБО і СЗППБ, орієнтуючись насамперед лише на НАТО, відсутність політичної волі керівництва Польщі дійти згоди із європейськими партнерами.

Ключові слова: Європейський Союз, Європейська політика безпеки і оборони, спільна зовнішня політика і політика безпеки, НАТО, Конституційний Трактат.

Olga Ivasechko

A MEMBERSHIP OF POLAND IN THE EU: MILITARY AND POLITICAL DIMENSION

© Ivasechko Olga, 2015

In this article the attention is paid to the problem of improving ‘the second pillar’ of the EU – that is the Common Foreign and Security Policy of the EU, which is actual according to the progress of current international events. It is emphasized that the security environment of both the world and Europe in particular, is not constant, but it undergoes constant changes and needs an effective response of member-countries to the new challenges and threats which are emerging now.

The article states that the CSDP is unlikely to become the initiative for the EU, since apart from high-profile titles like «Battle Groups» and «fundamental priority», there are no historical practice of special operations. It is told that these changes are especially important for new members of the European Security and Defense Policy, that is, the States which have recently entered the European family. It has been pointed out that the US is no longer to act as a world policeman: countries that benefit from «American Peace» and the results of free trade and the rule of law and those who also share the general Western view of human rights, have a duty to help USA to maintain an order. First of all, the new EU member- countries should turn from the role of «consumers» of security to the role of the «creators», particularly in the European region. The attention is focused on the fact that the contribution of Poland as a new and quite promising member of the EU to the solving of this problem can be seen from a positive and a negative side. Thus, the positive opportunity for Poland is to play one of the most important role in the process of conversion of ESDP into an effective security mechanism within the EU and, perhaps, in the region that have a close proximity to the Community. In its

turn, the negative tendency is braking process of CFSP and ESDP, focusing mainly only on NATO, and in particular on the United States; the lack of political will of the leaders of Poland to reach agreement with European partners, and insufficient policy of the state when talking about ESDP activity. The today's challenge is to grand the EU so-called 'the second pillar's support' that can let the Association to be an important figure and make decisions in the world politics. The response to the new challenges and threats is the reforming of the Common Foreign and Security Policy of the European Union in accordance with changes and institutional innovations that have been enshrined in the Treaty establishing a Constitution for Europe.

Key words: European Union, European Security and Defense Policy, the Common Foreign and Security Policy, NATO, the Constitutional Treatise.

Сьогодні Європейський Союз (ЄС) є унікальною структурою, яка щоразу більше співпрацює з іншими акторами міжнародних відносин, охоплюючи різні сфери суспільного життя: політику, економіку, суспільні та культурні питання тощо. Особливої актуальності у світлі сучасних міжнародних подій, зокрема гібридної війни, яку здійснює Російська Федерація по відношенні до України, набуває питання переваг, які здобуває та якими користується держава, коли є членом цього наднаціонального утворення. У цьому контексті важливим є досвід Польщі, а особливо у безпековій та військовій сферах.

З метою з'ясування сутності окресленої проблематики увагу необхідно акцентувати на значущості «другої опори» ЄС, а саме – на Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки Співтовариства (СЗПТВ), що певною мірою слугуватиме відповіддю на сучасний стан військового потенціалу Польщі.

Для чіткішого розуміння Спільної зовнішньої політики та політики безпеки Співтовариства (СЗПТВ) необхідно визначити трактування цього поняття. Так, другу опору ЄС репрезентують сукупністю рішень та заходів ЄС щодо відносин з третіми державами, першочергово у питаннях забезпечення миру та безпеки у Європі та у світі загалом, розвитку міжнародного співробітництва [1, С. 152]. Відтак очевидним є подальше вдосконалення безпекової політики для майбутнього Європейського Союзу, оскільки архітектура безпеки в Європі та довкола неї перманентно змінюється. Зокрема, на думку багатьох міжнародних експертів, в умовах загострення відносин між Україною та Російською Федерацією сучасна зовнішня політика ЄС у цьому питанні є неефективною. Порівняно з іншими акторами міжнародних відносин, Співтовариство не достатньо ефективно використовує наявний спектр засобів і потенційних переваг та не гарантує повноцінного захисту своїх міжнародних інтересів. Про це свідчить той факт, що в економічному вимірі ЄС має потенціал світового рівня, а у військово-політичному відповідає лише регіональному рівню. Багато експертів з приводу цього питання дотримуються позиції, що ЄС, «ставши економічним гігантом, до того ж залишився військово-політичним карликом» [4, С. 17].

Новим імпульсом у розвитку європейської політично-оборонної інтеграції може мати реалізація деяких положень Конституційного Трактату 2004 р., які також поглибили б ступінь інтеграції у середині ЄС [4, С. 133]. У цьому документі фіксується положення про т. зв. зміцнену співпрацю у формі структурної співпраці, яка б охоплювала держави-члени ЄС, що висловили зацікавленість у поглибленому розвитку оборонної політики включно із створенням військових одиниць для використання у місіях підтримання та забезпечення миру [4, С. 134]. Скажімо, це положення було прийняте за ініціативою і за сприяння таких держав, як Франція та Німеччина, що разом із Бельгією та Люксембургом прагнули тісніше співпрацювати у сфері Спільної політики Безпеки та Оборони (СПБО). Структурна співпраця насамперед залежить від участі держави у створенні т. зв. бойових груп. Польща чітко висловила готовність участі в одній із багатонаціональних груп. Проте не всі держави-члени вбачають доцільність в імплементації цього положення, зазначаючи, що в такому випадку ЄС трансформується у військовий квазісоюз. Такий союз, зокрема, зобов'язує держави-члени ЄС надавати одна одній допомогу у разі збройної агресії, гарантуючи насамперед оборонну специфіку нейтральних держав та держав-членів

Північно-Атлантичного Альянсу. Паралелі прослідковуються й у т. зв. застереженні солідарності, яке фіксує надання взаємної допомоги у разі терористичного акту чи стихійного лиха [4, С. 134; 7, С. 78–81].

Мета роботи – дослідити специфіку військово-політичного виміру співпраці у межах ЄС на прикладі Польщі та проаналізувати можливості для України у цій сфері в контексті розширення меж співпраці України та ЄС.

З метою пошуку шляхів вирішення цієї назрілої проблеми необхідно здійснити всебічний аналіз можливостей та перспектив Республіки Польща від участі у формування Європейської політики безпеки та оборони – «другої опори ЄС» для вироблення основ подальшого реформування у військовій сфері та імплементації позитивного європейського досвіду відповідно до положень Договору про запровадження Конституції для Європи.

До цієї проблематики звертались у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Однак відсутність комплексного дослідження цієї проблеми лише актуалізує її. Доцільно розглянути сучасні дослідження вітчизняних науковців у цій сфері. Наприклад, Є. О. Горюнова порушує проблему передумов формування, генезису та правового забезпечення Спільної політики безпеки та оборони Європейського Співтовариства (СПБО) [1, С. 152]. Такі вчені, як В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко висвітлюють проблемні моменти становлення Європейської політики безпеки та оборони у рамках ЄС та позиції держав-членів щодо майбутнього перетворення Співтовариства у т. зв. військовий союз [2, С. 345].

Цінними, на наш погляд, є дослідження, які здійснив Даріуш Мільчарек, розглянувши військовий потенціал Європейського Союзу на міжнародній арені [4, С. 133–134]. Окрім того, А. Тюшка дослідив, які зміни та інституційні нововведення постали перед ЄПБО в результаті прийняття Договору про Конституцію для Європи [8, С. 77–78]. Водночас незаперечним є й вклад Я. Тимківа та В. В. Телелима, С. О. Маковського у дослідження процесу формування Польщею Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) ЄС загалом [3; 5–7].

Отож, потрібно відзначити відсутність комплексного дослідження використання Польщею потужного доробку ЄС у «другій опорі» з метою здійснення успішних та ефективних реформ у військово-оборонній галузі в контексті її цивілізаційного вибору, що актуалізує дослідження порушеної проблеми.

ЄС як актор міжнародних відносин відповідає сутності концепції «невійськової держави», що впливає на міжнародну систему, використовуючи насамперед економічні, фінансові і політичні важелі, а не військову могутність [4, С. 18]. Отож, організація такого типу застосовує насамперед політичні і дипломатичні важелі впливу для вирішення світових проблем і відмовляється від використання військового тиску як способу встановлення миру. Особливо потрібно сфокусувати увагу й на специфіці зовнішньої політики ЄС, яка ґрунтується на європейських цінностях, де першочергове місце посідає всебічна допомога третім країнам, демократичні цінності та мирне врегулювання міжнародних конфліктів.

Водночас сьогодні кардинально змінилося й саме поняття безпеки, яке охоплює значно більше аспектів, а не тільки військовий потенціал, який перестав бути основним гарантом безпеки суб'єктів політики. Окрім того, змінився й характер загроз для міжнародної безпеки. Насамперед йдеться про різного типу локальні та регіональні суперечності або конфлікти, що не тільки є причиною дестабілізації, спричиняють великі руйнування і людські трагедії, але й виступають загрозою застосування зброї масового ураження не лише державами, але екстремістськими та терористичними організаціями тощо. Варто відзначити, що ці проблеми не можуть бути вирішеними ані окремими державами, навіть такими потужними, як США, ані інтеграційними утвореннями як ЄС, а тому для їх вирішення потрібна широкомасштабна співпраця [4, С. 27–28].

У вирішенні цієї проблеми Польщею потрібно виділити як позитивні, так і негативні аспекти. Зазначимо, що позитивом виступає можливість Польщі посісти одне з ключових місць у процесі перетворення ЄПБО на ефективний механізм забезпечення безпеки всередині ЄС та, можливо, і в регіоні близького оточення Співтовариства. Своєю чергою, негативною тенденцією є процес

гальмування ЄПБО і Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗППБ), орієнтуючись насамперед лише на НАТО і, зокрема на США, відсутність політичної волі керівництва Польщі дійти «спільного знаменника» із європейськими партнерами, а також недостатня активність самої держави щодо наповнення реальним змістом ЄПБО.

Досягнення консенсусу щодо СЗППБ і ЄПБО є непростим завданням, оскільки спільної позиції не існує не тільки між США і ЄС, але й різняться її бачення між державами-членами ЄС. Свідченням цього можуть бути дискусії щодо Іраку, які чітко продемонстрували, що інтереси Європи і США часто відрізняються. Погоджуємось з думкою про те, що ЄС не має іншого виходу, ніж зміцнювати й консолідувати зусилля держав-членів у безпековій сфері. Влучним у цьому плані, на нашу думку, видається повідомлення сучасного польського науковця Й. Тимановського про те, що «розбудова європейської політики безпеки не повинна інтерпретуватись як альтернатива НАТО, а як доповнення до цієї організації» [5; 8].

Фокусуючи увагу довкола питання членства Польщі в НАТО і ЄС, варто зазначити, що головним мотивом цих прагнень було насамперед бажання стати «споживачем» безпеки. Натомість вищезазначені організації глибоко переконанні у тому, що Польща у найближчий час зробить необхідні кроки, аби перейти з позиції «споживача» безпеки у її «творця». Така трансформація важлива для того, щоб союзники рахувалися з її голосом та інтересами.

Неготовність Польщі до такої реорієнтації ролі пояснюється насамперед сумнівами польської еліти про ефективність і практичну дієздатність ЄПБО та СЗППБ, її реакційної, насамперед зовнішньої, політики, а також відчуттям загрози з боку Російської Федерації. Необхідно констатувати, що Польща прагне «очистити» регіон Центрально-Східної Європи від неоімперіальних впливів Росії, поставити крапку стосовно російської експансії та утворити «демократичний кордон» держав за своїми східними межами. Ця концепція яскраво свідчить про активність Польщі як адвоката інтересів України у ЄС та НАТО [4].

Варто наголосити, що співпраця в рамках ЄПБО викликала певні розбіжності серед держав-двигунів європейської інтеграції, а саме – між Польщею і Францією та до певної міри Польщею і Німеччиною. Ці держави критикували, а їхні еліти не могли осмислити, як держава, що прагнула членства і гідного місця в ЄС, не може зрозуміти перспектив і можливостей від запровадження ЄПБО [7].

Однак попри істотні розбіжності Польща все-таки демонструє і спільну позицію, наприклад, з Німеччиною щодо основоположної структури архітектури безпеки в Європі. Відтак обидві держави мають спільне бачення зовнішньої і безпекової політики ЄС, фундаментом якої вважають НАТО. Передусім Польща не так вже принципово і категорично говорить про майбутнє ЄПБО, свідченням чого є її бажання брати участь у формуванні останньої. До того ж Польща висловила бажання бути важливим чинником стабілізації в регіоні, що є позитивним моментом для Німеччини [7]. Окрім того, Польща довела, що в межах своєї компетенції має бажання і може брати активну участь у вирішенні конфліктів, і, якщо це необхідно, не відмовляється від військової участі на боці союзників. У цьому контексті Німеччина є тим партнером, з яким Польща може розвивати співпрацю у військово-політичному вимірі найефективніше.

Фокусом нашої уваги буде й погляд британської політичної еліти на позицію Польщі щодо формування ЄПБО, яка вважає, що вступ Польщі в НАТО може вказувати на першочерговість військового Альянсу для поляків і другорядність її членства в ЄС. Передусім британські політики очікують від Польщі вагомшого власного внеску у процес формування ЄПБО. По-перше, необхідно наголосити на тому, що Польща як член ЄС вже десять років має найбільші за кількістю сухопутні війська. По-друге, доцільно вказати і про можливу ефективну інтеграцію військових сил швидкого реагування Польщі з натовськими структурами, що, своєю чергою, зміцнило б європейську складову НАТО. По-третє, Польщу і Велику Британію поєднує історичне минуле часів Другої світової війни стосовно ідеологічної симпатії та спільне бачення європейсько-американських проблем, проте розділяє географічне положення та культурні традиції. І останнє, на чому треба зробити наголос, це те, що навіть за умови, якщо Польща буде й надалі залишатись

головним партнером Великої Британії в Центрально-Східній Європі, то малоімовірно, що їхні відносини будуть такими самими інтенсивними, як Польщі з Німеччиною.

Історична довідка свідчить про те, що десять років тому Польща перед вступом до ЄС фактично відкинула ідею ЄПБО й надалі сприймає її з певним скептицизмом. Одним із пріоритетних завдань для Польщі (і не тільки для неї) щодо спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗПБ), зокрема спільної оборонної політики, є взаємодія з Північноатлантичним альянсом (НАТО). Утім ця проблема не має однозначного трактування у вищих ешелонах влади в Польщі, а тому є предметом перманентних дискусій. У Ніцькому договорі зафіксовано положення про те, що «...політика Союзу не повинна ставити під сумнів особливий характер політики безпеки і оборони певних держав-членів і має поважати зобов'язання певних держав-членів, які вважають свою спільну оборону забезпеченою у рамках НАТО, і має узгоджуватися зі спільною політикою безпеки та оборони, що формується на цій основі» [8].

Сьогодні необхідно говорити про схожість військової оборонної стратегії «другої опори» ЄС, а саме ЄПБО, і НАТО, що за словами багатьох науковців, визначаються, як дві сторони однієї медалі [6]. Відтак виникає потреба не лише у чіткому розподілі їхніх сфер діяльності, але й у структурному переважанні в обох інституціях. Поштовхом у напрямку до більшої самостійності європейців у військовій сфері є нинішня ситуація у міжнародних відносинах. Звичайно, що декларативно в рамках ЄС у сфері ЄПБО зроблено багато, проте відсутня відповідна імплементаційна складова, яка б наповнила документи реальним змістом, з метою створення дієвої, ефективної системи європейської безпеки і оборони.

У контексті вищесказаного, з метою отримання повного та цілісного бачення окресленої проблеми необхідно проаналізувати певні військові показники ЄС.

Треба звернути увагу на існуючі відмінності в оборонній галузі, що існують в окремих державах-членах ЄС. Здебільшого це стосується чисельності збройних сил, їх структури (рівня кваліфікації) чи величини видатків на військові цілі. Розглядаючи проблему військового потенціалу Європейського Союзу у світлі сучасних подій в Україні, все актуальнішим стає питання порівняння його з показниками інших впливових учасників міжнародних відносин. Насамперед йдеться про могутність Російської Федерації, США та загалом Північноатлантичного альянсу як одного з найважливіших військових акторів сьогодення.

Отож, сьогодні чітко прослідковується тенденція до обмежених за чисельністю солдатів, проте краще оснащених та професійно вишколених збройних сил (у США та Великобританії, аналогічно цього прагне більшість урядів держав-членів ЄС). Наприклад, упродовж останніх 20 років чисельність армії США скоротилась на 40 %, військ НАТО – на 30 %, а сили держав-членів ЄС – на 1/4 [2]. Так, Велика Британія у 2011–2015 рр. скоротить на 8 % оборонний бюджет і на 25 % – цивільний персонал збройних сил. Франція зменшить на 4 % оборонний бюджет на 2011–2015 рр. і в наступні роки скоротить чисельність збройних сил із 320 тис. до 266 тис. Німеччина планує в наступні 6–7 років скоротити збройні сили на 100 тис. осіб, залишивши в них 159 тис. військових [5].

Як свідчать дані Польщі, чисельність збройних сил на 2010–2011 рр. становила 100 тис. осіб, а воєнний бюджет – 25300 млн євро.

Цікавим, на наш погляд, є приклад середніх витрат на потреби збройних сил (з розрахунку на одного військового) в деяких державах світу: «На початок 2010 р. вони становили: в Україні – 5,1 тис. доларів США, в РФ – 33,1 тис. доларів США, у Румунії – 45,4 тис. дол. США, у Польщі – 54,7 тис. дол. США, у Словаччині – 61,7 тис. дол.» [5].

Однак спостерігаємо цікавий факт, що у сфері зростання видатків на військову сферу лідером у межах усіх держав-членів ЄС є Польща з показником близько 8 %, що особливо контрастує зі спадом в Італії та Німеччині [4, С. 61]. Окрім того, Польща витрачає на 1/3 видатків більше на закупівлю нового озброєння серед нових держав-членів ЄС.

Небажання розвивати спільну зовнішню політику і політику безпеки ЄС з боку Польщі пояснювалось ще одним важливим аспектом, а саме – проблемою спроможності ЄС автономно планувати військові операції, т. з. петерсберзькі місії (завдання). Йдеться про такі завдання, як

«гуманітарні й рятувальні операції, заходи з підтримання миру, а також завдання збройних сил з урегулювання кризових ситуацій, включно з миротворчими заходами» [2, С. 345].

Безперечно, правильним є твердження про те, що «творцем безпеки» можна вважати державу, яка має повний спектр військових і невійськових засобів, що уможлиблюють ефективно подолати будь-які труднощі. Ці засоби вимагають, своєю чергою, постійного і передбачуваного бюджету на національну оборону і безпеку, основою чого є загальнодержавна угода, яка б забезпечувала цілісність стратегічних пріоритетів. Тому держави, що творять безпеку, повинні виділяти великий відсоток коштів на безпеку і оборону, особливо для того, щоб мати сучасні підрозділи та бути готовими виконувати місії за своїми межами [8].

З огляду на це, в масштабі ЄС у 2004 р. була ініційована діяльність спеціального механізму фінансування подібних заходів з бюджету ЄС, яка називається «Athena». Відповідно до новоствореної системи, держави-члени ЄС повинні сплачувати свою частку для фінансування постійних адміністративних видатків та спільних операцій незалежно від участі чи неучасті в них [4, С. 62].

Однак єдиної позиції між державами-членами ЄС щодо вказаних заходів не існує, а є певні суперечності. Низка скептично налаштованих держав-членів у межах ЄС, які інтенсивно розвивають власний військовий потенціал, а саме Великобританія та більшість нових членів, прийнятих у 2004 р., на чолі з Польщею [7, С. 78–81].

Враховуючи вигоди та можливості Польщі як члена ЄС у ЄПБО, необхідно акцентувати увагу на позиції польського дослідника В. Стороня, який зазначає, що, будучи членом таких організацій, як НАТО і ЄС, рівень безпеки Польщі значно зріс, але водночас зріс рівень її відповідальності. Так, він вказує на те, що «...розраховуючи, що, за необхідності, інші стануть в нашій обороні, ми мусимо бути готові ставати в обороні інших» [8].

Сьогодні, коли Польща відзначає вже десять років членства в ЄС, необхідно констатувати її беззаперечні успіхи у зовнішній політиці та попри це є й негаразди. У Брюсселі сподіваються на перехід Польщі від ролі «споживача» безпеки на її «творця» у регіоні. Однак повільний темп реформ і суперечність пріоритетів ускладнюють цей процес.

Отож, на основі дослідження військово-оборонного потенціалу Польщі можемо говорити про те, що її успіх, який в широкому сенсі вдалося досягти від членства в НАТО і ЄС, та ефективної гармонізації до політичних вимог, які ставляться перед членами ЄС, з одного боку, викликає сподівання до зростання рівня можливостей Польщі у сфері безпеки, а з іншого, – зумовлює потребу повної переорієнтації політики безпеки [8]. Відсутність такого конфлікту могло б окреслити чітку роль Польщі в НАТО, а також не було б наріжним каменем на шляху формування нової системи європейської безпеки, зокрема, ЄПБО.

Перед Польщею постав виклик здійснити кардинальні зміни в бік ідеї системи власне європейської безпеки, що не інтерпретується як відхід від НАТО. Передусім Польща, як і решта європейських союзників, формуючи власну безпеку, повинна зважати на роль військової присутності США в Європі, яка буде зменшуватись й надалі.

Формування СЗППБ і ЄПБО для Польщі поряд із двигунами європейської інтеграції, а саме Німеччиною і Францією, а також Великою Британією, яка з окремих питань займає принципову позицію і з будь-якою іншою державою-членом ЄС, першочергово залежить від уміння вдало посісти гідне місце у європейських та євроатлантичних відносинах, а також від її внеску у забезпечення стабільності та безпеки, тобто реорієнтації на позицію «творця» безпеки.

Тому перспективою подальших досліджень є динаміка становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу, а також її реформування згідно із Договором про Конституцію для Європи.

1. Горюнова Є.О. *Євроінтеграція: навч. посіб.* / Є. О. Горюнова. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с.
2. *Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб.* / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2012. – 759 с.
3. Маковський С. О. *Еволюція участі Польщі в міжнародній політиці Європейського Союзу*

[Електронний ресурс] / С. О. Маковський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 101 (Ч.1.). – 2011. – Режим доступу: http://www.career.iir.kiev.ua/uploads/files/%D0%90%D0%9F%D0%9C%D0%92%20101_1.pdf#page=62. 4. Мільчарек Д. Європейський Союз та його місце в сучасному світі / Д. Мільчарек. – Львів: «Інформація. Поступ. Перспективи», 2008. – 172 с. 5. Телелим В.М. Підготовка військових фахівців у контексті сучасних форм і видів збройної боротьби [Електронний ресурс] / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько // Наука і оборона. – 2012. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpviku_2013_42_38.pdf. 6. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посіб. / Я. Тимків. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 224 с. 7. Тимків Я. Республіка Польща як новий актор в європейській політиці безпеки і оборони [Електронний ресурс] / Я. Тимків // Політичний менеджмент. – 2006 – №. 5. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/11535>. 8. Тюшка А. В. Договір про Конституцію для Європи: генезис, юридична природа, політична цінність: монографія / А. В. Тюшка. – К.: К.І.С., 2007. – 288 с.